

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.6-1.7>**О. Я. Данилюк**

кандидат філософських наук

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНОК ІЗ НЕБАЖАНОЮ ВАГІТНІСТЮ

Стаття присвячена проблемі ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю. З'ясовується стан дослідження проблеми у психологічній літературі. Проаналізовано прояви девіації материнства під час вагітності. Ціннісно-мотиваційна сфера є важливою характеристикою особистості, що слугує певним індикатором для відстеження соціальних та індивідуальних змін. Система ціннісних орієнтацій є одним із найважливіших компонентів структури особистості, що займає прикордонне положення між її мотиваційно-потребовою сферою і системою особистісних смислів.

Загальноприйнятим у суспільстві вважається поняття, що найбільшою цінністю та передумовою всіх інших прав є право на життя кожної людини. Це переконання підкріплене законодавством у більшості країн світу та підтверджене міжнародними конвенціями. Та разом із цим часто розуміння цінності людського життя набуває амбівалентного характеру, а саме вищезазначене твердження сприймається як провокативне. Найбільш яскравим прикладом, що породжує масу позанаукових домислів і маніпуляцій, є гарячі обговорення у суспільстві питання початку людського життя, а також прав жінки на вибір щодо народження дитини чи штучного переривання вагітності (аборту).

Материнство, як психологічний феномен, розглядається з двох основних позицій: забезпечення умов для розвитку дитини (репродуктивна функція); частина особистісної сфери жінки. В сучасному суспільстві традиційна модель материнства та дитинства потерпає від серйозних змін, що тісно пов'язані зі змінами в суспільних стосунках. Спираючись на різні підходи, в роботі наводяться результати емпіричного дослідження психологічних особливостей ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю. Як наукову гіпотезу висунуто припущення, що незадоволеність стосунками з батьком дитини має визначальний вплив у процесі прийняття жінкою із небажаною вагітністю рішення щодо збереження чи переривання вагітності, а також, що допомога й милосердя до інших людей є найменш значимою в структурі цінностей у жінок, які обирають аборт.

Ключові слова: цінності, мотив, мотивація, ціннісно-мотиваційна сфера, вагітність, аборт, материнська девіація.

Постановка проблеми. Наукова проблема полягає в тому, що нині відсутні ґрунтовні напрацювання щодо кризового консультування жінок із небажаною вагітністю. Натомість існує цілий ряд досліджень щодо пренатального, перинатального розвитку людини, феномену материнства та проявів девіації, окремих розроблених методик щодо консультування тощо.

Мета статті: проаналізувати психологічні особливості структури ціннісних орієнтацій та мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю.

Виклад основного матеріалу. Ціннісно-мотиваційна сфера особистості є об'єктом значної кількості наукових праць у галузі психології, філософії, соціології. Множинність форм існування цінностей та їх характер стосовно індивідуальної свідомості й діяльності особистості, соціальних груп і людства в цілому спонукає до розвитку окремих векторів досліджень.

Поняттям цінностей та мотивації, а також їх ролі у формуванні особистості цікавились дослідники різних історичних періодів. Зокрема, обґрунтуванню цього феномену присвятили свої праці видатні вчені: М. Бердяєв, М. Вебер, І. Кант,

А. Маслоу, Е. Фромм, В. Франкл, О. Шпенглер, К. Юнг, Г. Ясперс та інші. Починаючи з ХХ століття, науковці з різних галузей приділяють значну увагу дослідженням ціннісно-мотиваційної сфери особистості, серед них А. Бітуєва, Т. Бутківська, Л. Коберник, Ю. Кузнецова, С. Матяж, О. Музика, М. Підлісний, М. Пірен, К. Цимбал та інші. Питанню ціннісно-мотиваційної сфери у різні вікові періоди життя людини приділяють увагу Т. Абрамова, Л. Вольнова, О. Мельничук, Р. Пасічняк, М. Савчин, Л. Василенко та інші.

Попри окремі наукові праці у царині психології материнства та опису психічних станів вагітних відсутні ґрунтовні дослідження ціннісно-мотиваційної сфери сучасних жінок із небажаною вагітністю та применшується вплив штучного переривання вагітності (аборту) на психіку жінки та всіх членів її родини. З огляду на вищезазначене, дослідження ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю, перед якими найбільш гостро постає питання вибору між життям і смертю людини, набуває особливої значущості та актуальності.

Незважаючи на те, що протягом багатьох років тривають гарячі суперечки між активістами

руху pro – life («за життя») та прихильниками абортів («за вибір»), тема небажаної вагітності та вибору жінки залишається актуальною. Цю проблему в своїх працях досліджують Р. Алкорн, Д. Андрусенко, Н. Антипова, Ф. Гюї, К. Кобченко, П. Колман, Р. Лебедь, Г. Філіпова та інші. На переконання вчених, особливості ціннісно-мотиваційної сфери особистості впливають на побудову її життєвого шляху, а також позначаються на прийнятті доленосних і важливих рішень. Врахування особливостей цієї сфери у процесі прийняття стратегічних життєвих рішень жінками, які потрапили у кризову ситуацію в зв'язку із небажаною вагітністю, недостатньо досліджено.

Викладені у статті результати емпіричного дослідження базуються на загальнолюдських цінностях, зокрема цінності життя. Методологічною основою дослідження стали вихідні положення про структуру ціннісних орієнтацій особистості (М. Рокич, С. Бубнова), мотивації схвалення (Д. Краун, Д. Марлоу). Певні аспекти роботи щодо вивчення феномену материнства ґрунтуються на дослідженнях Г. Філіппової [1]. Різними видами дослідження було охоплено 300 жінок фертильного віку.

Отримані результати проведених досліджень ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю представлені в таблиці 1.

Аналіз отриманих даних у групі жінок із небажаною вагітністю, які обрали аборт, показав, що найбільш вагомими ціннісними орієнтаціями для вагітних жінок із небажаною вагітністю, які обрали

аборт, є «Пізнання й повага людей і вплив на оточуючих» (14%). Розуміння й сприймання іншої людини є дуже складним процесом взаємодії як для особистості індивіда, який сприймає, так і для особистості суб'єкта сприймання. Характер взаємної активності між людьми багато в чому визначає результат їхньої взаємодії та діяльності.

Обов'язковим елементом спільної діяльності незалежно від того, що є її метою (досягнення матеріального результату, виховання тощо), є пізнання та взаємний вплив людей один на одного. Жінки цієї категорії вважають важливим визнання та повагу в певних суспільних групах (знайомі, колеги, друзі тощо), а також ставлення інших людей до них. Також вони відзначають вкрай необхідні атрибути життя: матеріальний добробут, відпочинок, любов. На це вказують означені більшістю з них цінності «Приємне проведення часу, відпочинок», «Високий матеріальний добробут» та «Любов» (по 13%). Найменший відсоток жінок із небажаною вагітністю надали цінностям «Пізнання нового у світі, природі, людині» (4%) та «Соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві» (1%).

Можна зробити висновки, що жінки з небажаною вагітністю, які обирають аборт, цінують засновані на любові близькі стосунки, наявність фінансового та матеріального забезпечення і гарний відпочинок, але пізнання нового й проблеми суспільства та його майбутнього їм байдужі. Це може характеризувати таких жінок як незацікавлених у встановленні сприятливих відносин у різних

Таблиця 1

Цінності в узагальненому вигляді

Цінності / групи жінок, %	Група вагітних жінок із небажаною вагітністю, які обрали аборт	Група не вагітних жінок, які обрали народження дитини	Група вагітних жінок із небажаною вагітністю, які обрали народження дитини	Група вагітних жінок, які в результаті небажаної вагітності обрали народження дитини	Група не вагітних жінок фертильного віку, які наразі не знаходяться в умовах вибору	Група не вагітних жінок пострепродуктивного віку
Приємне проведення часу, відпочинок	13	10	10	10	9	10
Високий матеріальний добробут	13	9	9	7	8	9
Пошук і насолода прекрасним	8	7	7	7	8	8
Допомога й милосердя до інших людей	8	15	14	14	12	14
Любов	13	12	12	12	10	11
Пізнання нового у світі, природі, людині	4	5	8	9	9	7
Високий соціальний статус і управління людьми	9	7	10	5	9	6
Пізнання й повага людей і вплив на оточуючих	14	13	10	13	11	11
Соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві	1	7	8	7	9	8
Спілкування	8	6	6	7	7	7
Здоров'я	9	9	6	9	8	9

сферах соціальної взаємодії, розширенні своїх міжособистісних зв'язків, пізнанні своїх індивідуальних особливостей, у постійному розвитку здібностей та особистісних характеристик із метою реалізації своєї соціальної ролі.

Також простежується деформація етичних ціннісних орієнтацій. Такі зміни у ціннісних орієнтаціях певної кількості жіночого населення країни вимагають уваги зі сторони систем освіти та охорони здоров'я. Внаслідок значної кількості абортів, що наразі є одним із основних методів регулювання народжуваності в Україні, існують проблеми, пов'язані зі здоров'ям жінок, материнською смертністю та безпліддям.

Аналіз отриманих даних у групі не вагітних жінок, які обрали народження дитини, показує, що визначною ціннісною орієнтацією вагітних жінок із бажаною вагітністю, які обрали народження дитини, є «Допомога й милосердя до інших людей» (15%). Це означає, що вони надають значення таким людським якостям, як допомога, любов до ближніх. Милосердя, як діяльне прагнення допомогти усім потребуючим, є втіленням високої любові до ближніх. Також важливого значення жінки з бажаною вагітністю надають цінностям «Пізнання й повага людей і вплив на оточуючих» (13%) та «Любов» (12%). Найменший відсоток отримали цінності «Спілкування» (6%) та «Пізнання нового у світі, природі, людині» (5%).

Жінки з бажаною вагітністю, які чекають на народження дитини, понад усе цінують любов до оточуючих, щасливі сімейні стосунки та завжди готові підтримати й допомогти ближнім. Натомість, як показали дослідження, більшість із них не схильні до пізнання нового, а також у незначній мірі приділяють увагу спілкуванню. Це може бути обумовлено широким доступом до мережі Інтернет і активним використанням соціальних мереж.

Аналіз отриманих даних у групі вагітних жінок із небажаною вагітністю, які обрали народження дитини, вказує на те, що серед відповідей переважають цінності «Допомога й милосердя до інших людей» (14%) та «Любов» (12%). Натомість найменшу увагу жінки цієї категорії приділяють цінностям «Спілкування» й «Здоров'я» (по 6%). Останнє може означати, що, попри страхи за своє здоров'я чи

здоров'я своїх дітей, жінки цієї категорії наважуються народити дитину (за умови відсутності вагомих медичних показників щодо переривання вагітності).

Згідно аналізу отриманих даних серед відповідей групи вагітних жінок, які в результаті небажаної вагітності обрали народження дитини, також, як і в попередньому випадку, найбільший відсоток займають цінності «Допомога й милосердя до інших людей» (14%) і «Любов» (12%). Найменший відсоток серед відповідей займає цінність «Високий соціальний статус і управління людьми» (5%). Поряд із цінностями, що зайняли високі показники серед відповідей цієї категорії жінок, зменшення уваги до статусу в суспільній сфері та управління людьми може означати прийняття жінкою нового статусу – матері, якому вона приділяє всю свою увагу, що позитивно відображається у її ставленні до оточуючих.

Аналіз отриманих даних у групі, що відображає відповіді не вагітних жінок фертильного віку, які наразі не знаходяться в умовах вибору, вказує на той факт, що цінності усіх зазначених категорій відображаються майже однаковим рівнем відсоткового вираження. Перевагу ж жінки цієї категорії надають цінності «Допомога й милосердя до інших людей» (12%). Разом із цією цінністю жінки також мотивують приємне проведення часу з рідними та друзями, матеріальний добробут задля забезпечення своєї родини, активність у суспільному житті тощо.

У групі не вагітних жінок пострепродуктивного віку показник цінності «Допомога й милосердя до інших людей» (14%) займає найвищі позиції рейтингу цінностей і серед жінок пострепродуктивного віку. Поряд із цим найменший відсоток серед відповідей займає цінність «Високий соціальний статус і управління людьми» (6%). Представники цієї категорії жінок вже досягли певного статусу в своєму житті та найбільш важливими цінностями вважають любов, взаємоповагу, щирі та побудовані на довірі стосунки.

Згідно з результатами дослідження серед цілого комплексу причин і мотивів, що спонукають жінку до абортів, найбільш розповсюдженими серед жінок, які обрали аборт, є такі (табл. 2).

Результати досліджень вказують на те, що низький рівень мотивації до схвалення виявлено

Таблиця 2

Причини та мотиви вибору збереження вагітності або абортів

Мотиви / Групи жінок, %	Група жінок, які обрали аборт	Група жінок, які зберегли вагітність
Конкуренція мотивів у життєвих планах	25	20
Невдоволеність стосунками з батьком дитини	23	27
Невдоволеність фінансовим станом	20	6
Страхи, пов'язані з особистим здоров'ям або зі здоров'ям дитини; інші страхи	20	17
Невдоволеність побутовими умовами	6	15
Тиск зі сторони рідних	6	15

в групі «Не вагітні жінки фертильного віку, які наразі не знаходяться в умовах вибору». Цей результат означає, що жінки групи мають достатньо низький рівень потреби у схваленні зі сторони інших людей. Незалежність від оточуючих може здаватися ігноруванням їх думки про себе. Цій групі жінок не притаманна категоричність суджень на свою адресу. Вони не намагаються виглядати в очах оточуючих краще, аніж є насправді, й тим самим ставити себе поза соціальними зв'язками та соціальним схваленням.

Представниці інших досліджуваних груп мають середній рівень потреби в схваленні з боку оточуючих людей. Особливості їх поведінки свідчать про бажання виглядати в очах оточуючих цілком адекватно, тобто бути такими, якими є насправді. Така поведінка дає можливості для самостійності в судженнях про себе. Не варто рекомендувати часто звертати увагу на думку про себе інших людей, якщо воно розходиться з власними уявленнями.

Відсутність показників, що свідчать про високий рівень мотивації, може свідчити про те, що жінки з усіх досліджуваних груп принаймні намагалися бути щирими та не проявляли протестних реакцій проти психологічного тестування чи міжособистісної взаємодії.

Результати емпіричного дослідження особливостей ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю, які обрали аборт, вказують на те, що найбільшою цінністю є думка інших людей і високе матеріальне становище, а на останньому місці – соціальна активність. Це може означати, що високе матеріальне становище та вплив соціальної бажаності для цих жінок є факторами матеріального благополуччя та соціального статусу як головних сенсів існування. Найбільш розповсюдженим мотивом, що схиляє жінку до рішення зробити аборт, є конкуренція мотивів у життєвих планах (25%), а найменш важливими вважаються фактори забезпечення належних побутових умов і тиск з боку рідних (по 6%).

Серед жінок, які у кризовій ситуації, що пов'язана із небажаною вагітністю, обрали народження дитини, переважає цінність прояву милосердя та співчуття до інших людей. Натомість менш важливими цінностями є власний престиж, тобто завоювання свого визнання в суспільстві та відповідність певним соціальним вимогам, а також «жива» комунікація з оточуючими й страхи, пов'язані зі здоров'ям. Такі люди здатні проявляти любов і милосердя до інших, при цьому навіть ризикуючи власним здоров'ям і соціальним статусом. Найбільш розповсюдженим мотивом, що в певні моменти життя може спонукати жінку до абортів, є невдоволеність стосунками з батьком дитини (27%). Найменш важливим мотивом є невдоволеність фінансовим станом (6%). Такі жінки важко переживають зраду з боку рідних людей, але за умови вчасного надання психологічної підтримки здатні справитися з власними негативними емоціями.

Наступну загальну групу досліджуваних результатів опитувань складають відповіді жінок репродуктивного та пострепродуктивного віку, які наразі не знаходяться в умовах вибору між народженням дитини та абортів. Серед цієї категорії жінок також переважає цінність допомоги й милосердя до інших людей, а інші цінності, наприклад відпочинок, матеріальний добробут, насолода прекрасним, любов, пізнання нового, спілкування, здоров'я та соціальна активність, займають приблизно однакові позиції. Лише серед жінок пострепродуктивного віку дещо нижчі позиції в рейтингу займає цінність високого соціального статусу та управління людьми, що переважно пов'язано із перевагою духовних цінностей над матеріальними.

Аналіз особливостей ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю дозволяє зробити висновок про те, що психологічні та аксіологічні фактори є основними під час прийняття рішення про аборт. Таким чином, проведення психологічного консультування жінок із небажаною вагітністю є гострою необхідністю. Проводити його слід у такому ж об'ємі, що і надання кваліфікованої психологічної допомоги жінкам у кризових ситуаціях.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз та емпіричні дослідження особливостей ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю дали можливість зробити наступні висновки. У результаті дослідження було виявлено, що найвищий ступінь вираження серед жінок, які обрали аборт, мають наступні цінності: пізнання й повага людей і вплив на оточуючих; приємне проведення часу, відпочинок; високий матеріальний добробут; любов. Натомість орієнтація особистості на пізнання знаходиться на останньому місці.

Також встановлено, що найбільш визначальним мотивом в усіх досліджуваних групах жінок, у тому числі й серед жінок із небажаною вагітністю, у процесі прийняття жінкою життєво важливого рішення щодо збереження вагітності чи абортів є невдоволеність стосунками з батьком дитини. Таким чином, висунута гіпотеза про те, що невдоволеність стосунками з батьком дитини має визначальний вплив у прийнятті жінкою з небажаною вагітністю рішення щодо збереження чи переривання вагітності; допомога й милосердя до інших людей є найменш значимою цінністю у жінок, які обирають аборт, підтвердилась.

Проведене дослідження є аналізом окремих структурних компонентів ціннісно-мотиваційної сфери жінок із небажаною вагітністю та не претендує на повне розкриття цієї проблематики. Перспектива подальших досліджень вбачається у розробці методології доабортного консультування.

Література:

1. Филиппова Г.Г. Психология материнства : Учебное пособие / Г.Г. Филиппова. М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. 240 с.

Danyliuk O. Ya. Peculiarities of the valuation-motivation field of women with undermined pregnancy

The article is devoted to the problem of value-motivational sphere of women with unwanted pregnancy. The state of research of the problem in the psychological literature is clarified. The manifestations of maternity deviation during pregnancy are analyzed. The value-motivational sphere is an important characteristic of the individual, which serves as an indicator for tracking social and individual changes. The system of value orientations is one of the most important components of the personality structure, occupying a boundary position between its motivational-need sphere and the system of personal meanings. It is generally accepted in society that the most valuable and prerequisite of all other rights is the right to life of every person.

This belief is backed up by legislation in most countries of the world and confirmed by international conventions. But at the same time, often understanding the value of human life is ambivalent, and the above statement is perceived as provocative. The most striking example that generates a lot of extra-scientific conjectures and manipulations is the heated debate in society about the beginning of human life, as well as the right of women to choose to have a baby or to have an abortion.

Maternity, as a psychological phenomenon, is considered from two main points: providing conditions for the development of the child (reproductive function); part of a woman's personal sphere. But in today's society, the traditional model of motherhood and childhood is undergoing major changes that are closely linked to changes in social relations. Drawing on different approaches, the results of an empirical study of the psychological features of the value-motivational sphere of women with unwanted pregnancy are presented.

As a scientific hypothesis, it is suggested that dissatisfaction with a father's child has a decisive influence in the decision-making process of a woman with an unwanted pregnancy, and that help and charity for others is of the least importance in the value structure of women who choose abortion.

Key words: values, motive, motivation, value-motivational sphere, pregnancy, abortion, maternal deviation.